

MAKTABLARDA YANGI BAHOLASH TIZIMI ILMIY AHAMIYATI

Ismoilova Dilfuza Ibodullayevna

Termiz davlat pedagogika instituti

Texnologik ta'lim kafedrası o'qituvchisi

Abdug'aprov Xurshid Abduvoxid o'g'li

Termiz davlat pedagogika instituti

Geografiya va iqtisodiy bilim asoslari

ta'lim yo'nalishi 4 bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada formativ va summativ baholash turlari, ularning ta'lim jarayonidagi o'rni va samaradorligi tahlil qilinadi. Formativ baholash o'quvchilarning o'zlashtirish jarayonini doimiy nazorat qilish va takomillashtirishga yo'naltirilgan bo'lsa, summativ baholash ularning umumiy natijalarini baholashga xizmat qiladi. Tadqiqot davomida formativ baholashning o'quv jarayonidagi motivatsiyani oshirish, ta'lim sifatini yaxshilash va individual yondashuvni kuchaytirish borasidagi afzalliklari ta'kidlangan. Shuningdek, summativ baholash natijalarining ishonchliligi va ob'ektivligini ta'minlash uchun samarali strategiyalar taklif etilgan.

Kalit so'zlar: formativ baholash, summativ baholash, ta'lim samaradorligi, baholash metodlari, ta'lim sifati.

Baholash – ta'lim jarayonining ajralmas qismi bo'lib, o'quvchilarning bilim darajasi va rivojlanishini aniqlashga xizmat qiladi. Baholashning asosiy turlari formativ va summativ baholash bo'lib, ularning har biri turli maqsad va metodlarga asoslangan. Formativ baholash o'quvchilarning ta'lim jarayonidagi o'zgarishlarini kuzatish va ularga o'z bilimlarini yaxshilash imkoniyatini yaratishga qaratilgan. Summativ baholash esa ta'lim jarayonining yakuniy natijalarini baholash uchun qo'llaniladi. Ushbu maqolada formativ va summativ baholashning ta'lim tizimida tutgan o'rni, afzalliklari hamda ularning samaradorligi tahlil qilinadi.

Formativ va summativ baholash atamaları ilk bor amerikalik pedagog va psixolog Benjamin Bloom tomonidan 1960-yillarda ilgari surilgan. Bu tushunchalar

Michael Scriven tomonidan 1967-yilda batafsil ilmiy asosda ishlab chiqilgan. Scriven baholashning ikki asosiy turini ajratib ko'rsatdi:

1. Formativ baholash – o'quv jarayonining davomida ta'lim berish samaradorligini oshirish va o'quvchilarning bilimlarini real vaqt rejimida shakllantirish uchun ishlatiladi;

2. Summativ baholash – o'quv jarayonining oxirida o'quv natijalarini umumlashtirish va ularni belgilangan standartlarga mos kelishini tekshirish uchun qo'llaniladi.

O'zbekiston ta'lim tizimida baholash usullarini takomillashtirish bo'yicha bir qator yangiliklar amalga oshirilmoqda. Xususan, o'quvchilarning bilimini baholashda inson omilini minimallashtirish maqsadida yangi tizimlar joriy etilmoqda. Yangi tizimga ko'ra, o'quvchi oladigan ballning 10 foizi formativ baholashga, qolgan 90 foizi esa summativ baholashga ajratiladi. Formativ baholash o'quvchining darsdagi ishtiroki va faolligini baholashga qaratilgan bo'lsa, summativ baholash chorak yakunida amalga oshiriladi.

Bundan tashqari, Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi Pedagogik mahorat va xalqaro baholash ilmiy-amaliy markazi direktori Dilrabo Davidova formativ va summativ baholash tizimi haqida o'z fikrlarini bildirdi. Uning ta'kidlashicha, ushbu baholash turlari o'quvchilarning bilimini to'g'ri va adolatli baholashda muhim ahamiyatga ega.

O'zbekistonda formativ va summativ baholash bo'yicha bir qator tadqiqotlar olib borilmoqda. Masalan, Farg'ona davlat universiteti o'qituvchisi Dilnoza Oxunova o'quvchilar bilimini baholashga zamonaviy yondashuvlar, shuningdek, formativ va summativ baholashning asosiy farqlarini o'rganib chiqdi.

Shuningdek, Qarshi davlat universiteti huzuridagi ilmiy darajalar beruvchi ilmiy kengashda o'quvchilarning ona tilidan o'quv materiallarini anglab tushunish darajalarini baholash shakllari, metod va usullari bo'yicha tadqiqotlar olib borilmoqda.

Bundan tashqari, O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi hamda Birlashgan Arab Amirliklari Prezidenti Devonining ta'lim va tadqiqotlar bo'yicha kotibiyati o'rtasida o'zaro anglashuv memorandumini imzolandi. Ushbu hamkorlik doirasida baholash tizimlarini takomillashtirish bo'yicha qo'shma tadqiqotlar o'tkazilishi rejalashtirilgan.

Baholash metodikasining rivojlanishi ta'lim jarayonining sifatini oshirishga qaratilgan bo'lib, uning asosiy yo'nalishlari formativ va summativ baholashni o'z ichiga oladi. Formativ baholash o'quvchilarning o'zlashtirish darajasini doimiy ravishda kuzatish va tahlil qilish, o'qituvchilarga ta'lim jarayonini moslashtirish va yaxshilash imkonini berish, o'quvchilarning bilim olish jarayonidagi qiyinchiliklarini aniqlash va ularga mos yondashuv ishlab chiqish hamda ularning motivatsiyasini oshirish orqali faol ta'lim jarayoniga jalb qilishga qaratilgan. Summativ baholash esa o'quvchilarning ma'lum bir mavzu yoki kurs bo'yicha yakuniy natijalarini baholash, o'quv dasturlarining samaradorligini tahlil qilish va ta'lim standartlariga muvofiqligini tekshirish, o'quvchilarning rivojlanish darajasini boshqa o'quvchilar yoki standartlar bilan solishtirish hamda sertifikatlashtirish, daraja berish yoki keyingi bosqichga o'tish uchun asos yaratish vazifalarini bajaradi.

Formativ baholash o'quvchilarning o'zlashtirish jarayonini yaxshilash va ularga ta'lim jarayonida faol ishtirok etish imkoniyatini yaratadigan metodik yondashuvdir. Ushbu baholash usuli quyidagi afzalliklarga ega:

- Motivatsiyani oshirish o'quvchilarga doimiy fikr-mulohaza berish orqali ularni faol ishtirok etishga undaydi.
- Bilimlarni chuqurlashtirish muntazam ravishda o'quvchilarning tushunish darajasi baholanib, ularning bilimlari mustahkamlanadi.
- Differensial yondashuv har bir o'quvchining ehtiyojlarini inobatga olish va ularga individual yondashuvni ta'minlash imkonini beradi.
- O'quv jarayonini takomillashtirish o'qituvchilarga o'quv dasturlarini o'quvchilarning ehtiyojlariga mos ravishda qayta ko'rib chiqish va rivojlantirish imkonini beradi.

Summativ baholash – o'quv jarayonining yakuniy bosqichida o'quvchilarning bilimlarini baholash uchun qo'llaniladigan metod bo'lib, u odatda testlar, imtihonlar va nazorat ishlarini o'z ichiga oladi. Ushbu baholash usuli quyidagi xususiyatlarga ega:

- Natijalarning ob'ektivligini ta'minlash – aniq baholash mezonlari asosida o'quvchilarning bilim darajasi aniqlanadi.
- Ta'lim standartlariga mos kelishi – o'quv dasturlarining maqsadlariga erishish darajasini aniqlash imkonini beradi.
- O'quvchilarning umumiy yutuqlarini baholash – o'quvchilarning umumiy natijalarini taqqoslash va ta'lim jarayonini rivojlantirishga yordam beradi.

Yakuniy qarorlar qabul qilishga yordam beradi – o‘quvchilarning bosqichma-bosqich o‘shishini tahlil qilish va keyingi ta’lim bosqichlari bo‘yicha qaror qabul qilish imkoniyatini yaratadi.

1-jadval. Formativ va summativ baholashni taqqoslash

Baholash turi	Maqsadi	Afzalliklari	Qachon qo‘llaniladi
Formativ baholash	O‘quv jarayonida bilimlarni chuqurlashtirish	O‘quvchining rivojlanishini kuzatish, motivatsiyani oshirish	Dars jarayonida muntazam ravishda
Summativ baholash	O‘quv natijalarini yakuniy baholash	Standart baholash mezonlari, natijalarning ob‘ektivligi	O‘quv jarayonining oxirida

Formativ va summativ baholash ta’lim jarayonining ajralmas qismi bo‘lib, ularning har biri o‘ziga xos maqsad va usullarga ega. Formativ baholash o‘quvchilarning rivojlanishini kuzatish va ta’lim jarayonini yaxshilashga xizmat qilsa, summativ baholash o‘quv natijalarini yakuniy baholash uchun muhimdir. Ta’lim tizimida ushbu ikkala baholash turining samarali qo‘llanilishi o‘quv jarayonining sifatini oshirish va o‘quvchilarning bilimlarini mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

REFERENCES:

1. Davidova D. Formativ va summativ baholash tizimi haqida fikrlar. [Internet]. T.ME. 2025 [cited 2025 Feb 12]: <https://t.me>
2. Farangiz R. ZAMONAVIY CHET TILI DARSLARIDA EKLEKTIK METODDAN FOYDALANISH. PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF SCIENCE AND EDUCATION. 2023 Nov 1;1(15):88-91.
3. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi. BAA Prezidenti Devonining ta’lim va tadqiqotlar bo‘yicha kotibiyati bilan hamkorlik. [Internet]. YUZ.UZ. 2025 [cited 2025 Feb 12]: <https://yuz.uz>
4. Oxunova D. O‘quvchilar bilimini baholashga zamonaviy yondashuvlar. [Internet]. CyberLeninka. 2025 [cited 2025 Feb 12]: <https://cyberleninka.ru>
5. PIIMA.UZ. O‘zbekiston ta’lim tizimida baholash usullarini takomillashtirish bo‘yicha yangiliklar. [Internet]. 2025 [cited 2025 Feb 12]: <https://piima.uz>